

INSTITUT PRO DEMOKRACII A EKONOMICKOU ANALÝZU

projekt Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i.

ÚČASTNÍCI PENZIJNÍHO PŘIPOJIŠTĚNÍ

Studie 3/2013

7.5. 2013

PETR JANSKÝ

O AUTOROVI

Petr Janský

Ekonom, přispívající analýzami a doporučeními k zlepšení veřejných politik a tak životních podmínek u nás i v zahraničí. Absolvent Univerzity Karlovy a University of Oxford. Specializuje se na mezinárodní a rozvojovou ekonomii a veřejné finance. Zkušenosti má ze soukromého, veřejného i neziskového sektoru a spolupracoval s řadou mezinárodních organizací. Radil jak zlepšit veřejné politiky vládě (pracovní skupiny NERV), krajům (ERAK) i občanské společnosti (Česko hledá budoucnost). Přednáší ekonomii a hospodářskou politiku na Institutu ekonomických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Podílí se na vývoji indexů hodnotící české veřejné zakázky (zIndex), daňové ráje (Financial Secrecy Index) a bohaté země (Commitment to Development Index). Do veřejné diskuze se zapojuje prostřednictvím médií včetně blogů na IHNED.cz a PetrJansky.cz.

IDEA výzkum: veřejné finance, daně, penzijní systémy, mezinárodní ekonomie

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK v Praze (CERGE).

Účastníci penzijního připojištění

© Petr Janský

Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2013

Účastníci penzijního připojištění

PETR JANSKÝ

Shrnutí

- S využitím dat z výběrového šetření jednotlivců identifikuji demografické skupiny, které s větší pravděpodobněji vstoupí do nově otevřeného 2. pilíře důchodového systému. Mé odhady jsou založeny na dosavadním zájmu o účast v již zavedeném 3. pilíři - penzijním připojištění.
- Ukazují, že účast mužů ve 3. pilíři je v průměru o 8 procentních bodů pravděpodobnější než u žen, ale jejich průměrné měsíční úložky jsou podobné výše. Výrazně vyšší účast i příspěvky vykazují zaměstnanci s vyššími příjmy, lidé starší a osoby pracujících více hodin denně.
- Více než jedna třetina (36 %) účastníků do 3. pilíře přispívá 500 Kč měsíčně, což byl až do konce roku 2012 strop pro nárok na státní příspěvek ve výši 30 haléřů za každou uloženou korunu.
- Tyto statistiky naznačují, že velká část dospělé populace má dnes sklon k výrazně vyšší míře dlouhodobého spoření než které se skutečně realizuje.
- K vyšší míře dlouhodobější spořivosti, tj. více účastníků a vyšší úložky, od ledna 2013 motivuje zavedení 2. pilíře a úpravy 3. pilíře. V obou pilířích však existuje další potenciál posílit motivace k dlouhodobému spoření na stáří.

Úvod

Jedna z důležitých neznámých důchodové reformy je, kdo vlastně bude ochoten vstoupit do druhé pilíře. Na tuto otázku odpovídám v této studii, která využívá mikroekonomická data o participaci a přispívání do penzijního připojištění. Zkoumám základní charakteristiky účastníků penzijního připojištění a poukazují na ty charakteristiky, které hrají klíčovou roli při rozhodování o participaci v penzijním připojištění a které jsou podstatné pro výši příspěvku. Výsledek by měl pomoci při předpovídání dopadů změn důchodového systému na chování lidí.

Český důchodový systém má od roku 2013 nově tři pilíře: první a třetí jsou již realizovány a druhý je nyní zaváděn. Prvním pilířem je povinné základní důchodové pojištění, které je dávkově definované a průběžně financované skrz státem spravované sociální pojištění. Tento první pilíř se ze zákona vztahuje na všechny ekonomicky aktivní osoby.¹

¹ Více informací například ve studiích think tanku IDEA jako například (Schneider 2011), (Holub 2009) nebo webu Ministerstva práce a sociálních věcí; zkušenosti ze Slovenska jsou analyzovány například v (Sivák et al. 2011).

Nově zavedený druhý pilíř důchodového systému umožňuje dobrovolně se rozhodnout pro vyvedení části příspěvků z prvního pilíře a spořit si je v penzijních fondech.² (Schneider & Šatava 2012). Tato současnou vládou schválená a nyní zaváděná varianta zahrnuje vyvedení 3 procentních bodů důchodového pojištění z prvního pilíře a nutnost přidat k tomu další 2 procentní body ze mzdy.

Co je pro tuto analýzu podstatné, je fakt, že druhý a třetí pilíř důchodového systému v České republice mají mnohé společné rysy, například dobrovolnost a státní podporu. Pro nastavení a zavádění druhého pilíře důchodového systému je zásadní, aby vláda (a penzijní fondy) věděla, kdo se k němu rozhodne dobrovolně přidat. Detailní informace o účasti v existujícím třetím pilíři, penzijním připojištění, by nám ale mohly napovědět.

Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že se i přes určitou podobnost v řadě charakteristik se druhý a třetí pilíř našeho důchodového systému liší a tato komparace tak nemusí být zcela přesná.³ Přesto považuji za užitečné prezentovat tuto analýzu, která by mohla naznačit, kdo a jak bude parcipovat v nově zavedeném druhém pilíři.

Kdo využívá penzijní připojištění

Detailní informace o účasti v existujícím třetím pilíři jsou k dispozici v datovém souboru Životní podmínky (SILC) Českého statistického úřadu, kde o každém ze zhruba 21 tisíc jednotlivců reprezentativního vzorku mám informace o účasti (a její intenzitě) v penzijním připojištění a základních charakteristikách včetně příjmu, věku nebo pohlaví.

Kdo tedy využívá penzijní připojištění? Tabulka 1 od Ministerstva financí nám mimo jiné říká, že penzijní připojištění využívalo ke konci třetího čtvrtletí minulého roku přes 4 a půl milionu osob. O tom, kdo jsou těmito účastníky

² V ekonomické literatuře je druhým pilířem většinou chápán také soukromý pilíř, do kterého jsou ale příspěvky povinné (na rozdíl od současného českého druhého pilíře, který je dobrovolný). Takto druhý pilíř definuje i Světová banka ve své vlivné knize (World Bank 1994). Do roku 2012 existovalo penzijní připojištění a my tento produkt pro jednoduchost takto nazýváme v roce 2013. Ve skutečnosti však byl tento produkt od roku 2013 nahrazen novým produktem - doplňkovým penzijním spořením. Od 1. ledna 2013 lze uzavírat nové smlouvy pouze k tomuto novému produktu. Současně již není možné uzavírat dřívější penzijní připojištění. Účastníci doplňkového penzijního spoření (v rámci tzv. nových účastnických fondů) budou mít nárok na stejný státní příspěvek jako účastníci dřívějšího penzijního spoření (kteří dnes spoří v tzv. transformovaných fondech).

³ Druhý pilíř a penzijní připojištění se liší například v tom, k jak velkým příspěvkům a jakým způsobem občany motivují. Druhý pilíř motivuje vyvedením tří procentních bodů z prvního pilíře a účast v něm tedy ovlivňují nejen podmínky druhého, ale i prvního pilíře. Třetí pilíř má spodní i horní hranici pro státní podporu příspěvku a ty omezují motivaci odvádět do něj velmi nízké nebo vyšší příspěvky. Každopádně analyzovat rozdíly mezi těmito dvěma pilíři není cílem této studie a testovat hypotézu o podobnosti chování občanů vzhledem k těmto dvěma pilířům zatím vzhledem k dostupnosti dat není možné. Cílem této studie je především analyzovat penzijní připojištění.

penzijního připojištění, se však nedozvíme z informací ministerstva - a, pokud víme, tak ani jiných veřejných zdrojů - téměř nic.⁴

Tabulka 1. Základní ukazatele vývoje penzijního připojištění v České republice - k 30. 9. 2012

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Penzijní připojištění 1)	Počet	3279727	3593645	3936357	4207236	4394522	4527774	4565741	5134862
	Přírůstek (%)	10,7	9,6	9,5	6,9	4,5	3,0	0,8	12,5
Nová penzijní připojištění	Počet	544289	558629	586310	590490	524867	495516	457033	1128020
	Přírůstek (%)	24,9	2,6	5,0	0,7	-11,1	-5,6	-7,8	146,8
Penzijní připojištění s vedenými příspěvky zaměstnavatele 2)	Počet	927930	1028850	1129618	1222639	1261525	1284736	1271934	1317563
	Přírůstek (%)	15,8	10,9	9,8	8,2	3,2	1,8	-1,0	3,6
Státní příspěvky poukázané za příslušné období	Objem (mld. Kč)	3,683	4,162	4,651	5,088	5,347	5,510	5,602	5,913
	Přírůstek (%)	14,3	13,0	11,7	9,4	5,1	3,1	1,7	5,6
Příspěvky účastníků 3)	Objem (mld. Kč)	15,335	17,607	20,211	21,887	22,955	23,218	23,426	25,493
	Přírůstek (%)	16,7	14,8	14,8	8,3	4,9	1,1	0,9	8,8
Průměrný měsíční státní příspěvek	Objem (Kč)	98,65	102,19	103,85	104,87	105,18	105,00	105,43	108,03
	Přírůstek (%)	0,9	3,6	1,6	1,0	0,3	-0,2	0,4	2,5
Průměrný měsíční příspěvek účastníka	Objem (Kč)	407,90	430,75	449,67	450,53	443,91	439,55	441,65	464,95
	Přírůstek (%)	2,8	5,6	4,4	0,2	-1,5	-1,0	0,5	5,3

Zdroj: Ministerstvo financí

(http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_ukazatele_penzijnio_pripojisteni.html)

Poznámky: Údaje za rok 2012 jen za první tři čtvrtletí.⁵ Poznámky Ministerstva financí: Veškeré údaje jsou z evidence Ministerstva financí a jsou uvedeny za příslušné období (pokud není uvedeno jinak). (1) Stav ke konci období; údaj uvádí počet připojištění, která nejsou v evidenci ukončena. (2) Stav ke konci období od účinnosti novely zákona č. 42/1994 Sb. zákonem č. 170/1999 Sb. (od 3.8.1999). (3) Příspěvky účastníků jsou uvedeny bez příspěvků placených zaměstnavateli za své zaměstnance.

V reprezentativním vzorku populace Životní podmínky (SILC) Českého statistického úřadu se skrývají jedny z mála dostupných informací o charakteristikách přispěvovatelů penzijního připojištění. Výsledky základních deskriptivních statistik uvádím v tabulkách 2 a 3. Tabulka 2 má na vertikální ose typ pracovní aktivity a na horizontální ose příjmový decil.⁶ Podobně jako (Munnell et al. 2001) pro USA se i zde dívám na vztah rozhodnutí účastnit se dobrovolného důchodového schématu a čistého příjmu a podobně jako oni nacházím pozitivní korelaci. Zároveň volím analýzu z pohledu příjmu, protože takto lze hodnotit jeho redistribuční vlastnosti.

⁴ V zahraničí existují studie zabývající se podobnými otázkami pro zahraniční důchodové systémy. Pro USA (Munnell et al. 2001) docházejí ke zjištění pozitivního vztahu mezi účastí v podobných dobrovolných penzijních schématech a příjmem, věkem nebo vzděláním. (Huberman et al. 2007) dále zjišťují větší pravděpodobnost účasti mezi ženami.

⁵ Deník MF DNES z 18.1.2013 (<http://www.mpsv.cz/cs/14396>) uvádí, že na konci roku 2012 přesáhl počet uživatelů penzijního připojištění již 5 miliónů. Mimo jiné tak lze očekávat, že 6.5 miliard korun připravených na uhrazení státních příspěvků nebude stačit. Toto – podobně jako otázky spojené s efektivitou vynaložení těchto miliard – ale není otázka, kterou zde zodpovídám.

⁶ Příjmové decily jsou spočítány pro všechny jednotlivce ve vzorku, a pro tabulku 3 zůstávají stejné, i když ukazuje pouze data pro ty, co mají nenulové příspěvky

Tabulka 2. Podíl osob přispívající nenulovou částkou na penzijní připojištění dle pracovní aktivity a příjmů jednotlivce (v %)

	0-20% (nejchudší)	20%–40%	40%–60%	60%–80%	80%–100% (nejbohatší)	Průměr
Zaměstnanec - plný úvazek	15	39	49	59	68	60
Samostatně činný (-á) - plný úvazek	59	47	50	49	56	53
Nezaměstnaný (-á)	17	31	35	37	67	29

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: SILC 2011 ČSÚ (data za rok 2010)

Poznámky: Z tabulky vynecháváme prezentaci dat, s výjimkou průměru za celou populaci, pro skupiny ekonomicky neaktivní a skupiny, pro něž je nedostatek dat.⁷

Z tabulky 2 vyplývá, že čím vyšší příjmy, tím pravděpodobněji mají jednotlivci téměř ve všech skupinách penzijní připojištění (tj. nenulové příspěvky na penzijní připojištění). To je podobné výsledku v (Schneider & Šatava 2012) a jejich podobným výsledkům o výhodnosti zaváděného druhého pilíře pro osoby s vyššími příjmy. Mezi nejchudší pětinou zaměstnanců na plný úvazek přispívá do penzijního připojištění pouze 15% a mezi nejbohatší pětinou je to více než dvě třetiny.

Zajímavé je, že u samostatně podnikajících účast na penzijním připojištění na příjmu nijak zjevně nezávisí a kolísá okolo jedné poloviny pro všechny příjmové skupiny. Pro všechny jedince z reprezentativního vzorku jsou pak mezi pětinou s nejnižšími příjmy 3% spořících v penzijním připojištění a mezi pětinou s nejvyššími příjmy je to 64% spořících, přičemž mezi těmito extrémy podíl spořících roste spolu s příjmem. Tento výsledek není vzhledem k vlastnostem penzijního připojištění překvapivý, ale zde nejspíše poprvé jasně vyčíslený: lidé s vyšším příjmem se s větší pravděpodobností účastní penzijního připojištění.

Tabulka 3 ukazuje průměrný roční příspěvek těch, co přispívají do penzijního připojištění. Vztah příjmu a velikosti příspěvků do penzijního připojištění pro ty, kdo se ho účastní, je podobný jako u pravděpodobnosti samotné účasti. Čím vyšší příjmy, tím vyšší je průměrný příspěvek (příspěvky na penzijní připojištění v Kč za rok). Příspěvky účastníků v zaměstnaneckém poměru se zvyšují od 2981 korun ročně pro nejnižší kvantil až po 6992 korun pro nejvyšší kvantil. U samostatně činných je závislost příspěvku na příjmu mnohem slabší (podobně jako u samotné účasti) a druhá nejvyšší u prvního kvantilu (i vzhledem k tomuto překvapujícímu výsledku bereme na samostatně činné osoby zvláštní zřetel v následné regresní analýze).

⁷ Nevhodnost dat mi brání i v zodpovězení otázek - ohledně vlivu příspěvků zaměstnavatelů jako potenciálně důležitého determinantu účasti v penzijním připojištění nebo příjmů současných důchodců z penzijního připojištění (kteří důchodci a kolik čerpají důchod z penzijního připojištění?) - které bych rád zodpověděl pomocí dat Českého statistického úřadu. Například v případě čerpání je ale v těchto datech pouze 47 jedinců, kteří čerpali důchod z penzijního připojištění (z celkového počtu více než dvaceti tisíc osob ve vzorku), což je způsobeno, kromě omezené velikosti vzorku a tedy i osob v důchodovém věku, i dalšími faktory. Například řada lidí se rozhoduje vybrat penzijní připojištění jednorázově a o těchto nemám dostačující informace. Tyto skutečnosti vylučují smysluplnou empirickou analýzu a nanejvýš ukazují na to, jak malou roli penzijní připojištění pro současné důchodce možná hraje.

Tabulka 3. Průměrný roční příspěvek v korunách těch, co přispívají do penzijního připojištění.

	0-20% (nejchudší)	20%–40%	40%–60%	60%–80%	80%–100% (nejbohatší)	Průměr
Zaměstnanec - plný úvazek	2981	3951	4303	5437	6992	6009
Samostatně činný (-á) - plný úvazek	9323	6495	6966	8313	10311	9128
Nezaměstnaný (-á)	3114	3916	4085	7239	5141	4301

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: SILC 2011 ČSÚ (data za rok 2010)

Poznámka: Příjmové skupiny jsou definovány napříč ekonomickými skupinami, tj. ne pro každou ekonomickou skupinu zvlášť. Z tabulky vynecháváme prezentaci dat pro skupiny ekonomicky neaktivní a skupiny, pro něž je nedostatek dat.

Regresní analýza penzijního připojištění

Kromě deskripce základních ukazatelů analyzují penzijní připojištění i pomocí regresní analýzy. Jedním z důvodů pro toto rozhodnutí je, že ukázaný pozitivní vztah mezi příjmem a pravděpodobností i výší příspěvku může být zapříčiněn jinou veličinou, která není v analýze uvedena, například věkem. Tuto hypotézu testují pomocí jednoduchých regresí.⁸

Vysvětlovaná proměnná je v ní rovna jedné v případě nenulových příspěvků do penzijního připojištění a jinak je rovna nule. Vzhledem k těmto binárním vlastnostem využívá metodu probit. Vysvětlujícími veličinami jsou čistý příjem (kvůli snadnější interpretaci výsledků je vyjádřený v tisících korun) a věk. Věk definujeme tak, že jsme osoby rozdělili do pěti skupin dle věku. Mladší než 30 let, starší než 60 let a skupiny po deseti letech mezi těmito dvěma krajními. Do regrese vstupují označení těchto skupin rovná jedné pro jejich příslušníky a jinak rovná nule s tím, že z regrese vynecháváme nejmladší skupinu, vzhledem k níž se výsledky tam uvedené vztahují.

Výsledky této jednoduché regrese na datech SILC v podobě mezních efektů jsou v tabulce 4 ve sloupci 1. Koeficient u všech uvedených věkových skupin je kladný a statisticky signifikantní, a tedy věk je dle očekávání spojen s větší pravděpodobností účasti v penzijním připojištění. Zároveň však i koeficient u příjmu zůstává kladný a statisticky signifikantní, takže zamítáme hypotézu, že by tento pozitivní vztah byl způsoben pouze věkem.

Zde prezentované mezní efekty umožňují snadnou interpretaci - například hodnota 0.4 u proměnné Věk – třicátníci ve sloupci 1 tak znamená, že ekonomicky aktivní třicátníci mají o 40 procentních bodů vyšší pravděpodobnost účasti v penzijním připojištění oproti kontrolní skupině ekonomicky aktivních lidí, kterým je méně než 30 let. Ze sloupců 3; 4 a 7;8 vyplývá, že muži spoří s o 8 procentních bodů vyšší pravděpodobností než ženy, ale pohlaví není asociováno s vyššími nebo nižšími příspěvky.

⁸ Regresivní analýzu zde využívám jako nástroj deskriptivní statistiky a nesnažím se pomocí ní vyvodit nic o kauzálních vztazích mezi veličinami.

Ostatní regrese se liší vysvětlovanou veličinou (nenulové příspěvky v první polovině versus velikost příspěvků ve druhé polovině tabulky 4) a tomu odpovídající zvolený způsob regresní analýzy (probit versus OLS – metoda obyčejných nejmenších čtverců). Dále používám různé datové vzorky a kombinace vysvětlujících veličin – pohlaví, odpracované hodiny, zdravotní stav a to, zda je osoba samostatně činná.

Tabulka 4. Vliv charakteristik lidí na pravděpodobnost přispívání a velikost příspěvku

Číslo sloupce	1	2	3	4	5	6	7	8
Metoda	Probit	Probit	Probit	Probit	OLS	OLS	OLS	OLS
Prezentované výsledky	Marginální efekty	Marginální efekty	Marginální efekty	Marginální efekty	Parametry	Parametry	Parametry	Parametry
Vysvětlovaná veličina	Přispívání	Přispívání	Přispívání	Přispívání	Příspěvek	Příspěvek	Příspěvek	Příspěvek
Vzorek dat	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní	Ekonomicky aktivní	Přispívající	Přispívající	Přispívající	Přispívající
Čisté příjmy	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.001*** (0.000)	0.000*** (0.000)	9.115*** (0.361)	8.704*** (0.371)	7.971*** (0.398)	7.628*** (0.406)
Věk - třicátníci	0.405*** (0.013)	0.410*** (0.013)	0.312*** (0.015)	0.315*** (0.015)	553.355*** (214.630)	548.628** (214.353)	543.364** (215.309)	539.766** (215.095)
Věk - čtyřicátníci	0.467*** (0.012)	0.473*** (0.012)	0.351*** (0.016)	0.357*** (0.016)	1,267.317*** (215.765)	1,269.856*** (215.484)	1,206.341*** (219.909)	1,212.368*** (219.693)
Věk - padesátníci	0.541*** (0.011)	0.550*** (0.010)	0.448*** (0.014)	0.458*** (0.014)	2,954.353*** (205.490)	3,018.522*** (205.690)	3,036.013*** (210.730)	3,087.106*** (210.889)
Věk - šedesátníci a starší	0.323*** (0.017)	0.331*** (0.017)	0.301*** (0.020)	0.310*** (0.020)	2,085.017*** (207.119)	2,257.787*** (210.189)	2,796.594*** (228.939)	2,911.599*** (230.432)
Pohlaví - muž			0.083*** (0.010)	0.078*** (0.010)			0.121 (112.686)	-37.041 (112.940)
Odpracované hodiny			0.006*** (0.000)	0.006*** (0.000)			23.481*** (3.576)	22.417*** (3.582)
Zdravotní stav			0.030*** (0.004)	0.032*** (0.004)			-110.661** (48.136)	-100.766** (48.148)
Samostatně činný		0.056*** (0.010)		0.068*** (0.010)		557.105*** (120.347)		493.614*** (120.724)
Konstanta					2,497.937*** (187.492)	2,337.011*** (190.448)	2,096.433*** (288.807)	2,027.784*** (289.005)
Počet pozorování	13,887	13,887	13,887	13,887	7,828	7,828	7,828	7,828
R²	0,2523	0,2539	0,2753	0,278	0,112	0,114	0,118	0,120

Zdroj: výpočet autora⁹, zdroj dat: SILC 2011 ČSÚ (data za rok 2010)

Poznámky: P-hodnota je v závorkách a hvězdičky využíváme k jejímu zachycení dle následující legendy: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1.

Výsledky regresí v tabulce 4 naznačují několik zajímavých skutečností vedle signifikantně pozitivního vztahu mezi penzijním připojištěním a věkem a příjmem,

⁹ Zde uvádím krátký popis detailů, jak tyto regrese byly odhadnuty. Regrese mi zde slouží jako jednoduché deskriptivní statistiky. Využívám dvou různých přístupů a to probit odhadnutý pomocí maximální věrohodnosti (maximum likelihood estimation, MLE) a obyčejných nejmenších čtverců (ordinary least squares, OLS). Vysvětlovaná proměnná Přispívání je veličina, která nabývá hodnoty 0 při nulových a hodnoty 1 při nenulových příspěvcích do penzijního připojištění. Vysvětlovaná proměnná Příspěvek je roční příspěvek v českých korunách do penzijního připojištění. Vzorek s jen přispívajícími obsahuje pouze osoby s nenulovým příspěvkem. Veličina pohlaví – muž nabývá hodnoty 1 pro muže a 0 pro ženu. Veličina samostatně činný nabývá hodnoty 1 pro osoby samostatně výdělečně činné, jinak 0. Čisté příjmy jsou v tisících korunách. Odpracované hodiny značí obvyklé množství odpracovaných hodin za týden. Zdravotní stav je oznámkován na škále 1 (velmi dobrý) až 5 (velmi špatný).

což je potvrzení podobných výsledků, ke kterým dospěli (Munnell et al. 2001) pro USA. Zajímavá je také nelineárnost vztahu mezi věkem a penzijním připojištěním – marginální efekty ve sloupci 4 (a více méně podobně koeficienty ve sloupci 8) obecně rostou s věkem, ale klesají pro skupinu šedesátníků a starších. Nabízí se možné vysvětlení pomocí teorie životního cyklu, kde různé věkové skupiny mají různé motivace pro účast v penzijním připojištěním. Pro jejich podrobnější testování však nemáme dostupná data.

Muži mají větší pravděpodobnost účasti v penzijním připojištěním o zhruba osm procentních bodů a ti, co pracují více hodin týdně, mají i vyšší velikosti příspěvků (výsledky statisticky signifikantní na 99% úrovni spolehlivosti). O vysvětlení tohoto pozorování můžeme spíše jenom spekulovat – například tím, že tyto skupiny osob vnímají sebe jako živitele domácnosti a pocit této zodpovědnosti i do budoucna promítají v rozhodnutí spořit si (a případně spořit si více) i prostřednictvím penzijního připojištěním. Vyšší pravděpodobností přispívat u mužů se naše výsledky liší od (Huberman et al. 2007), kteří pro USA nachází větší pravděpodobnosti přispívání mezi ženami.

Tyto výsledky jsou ale v souladu s (Schneider & Šatava 2012) a jejich podobným výsledkem pro výhodnost druhého pilíře spíše pro muže a osoby s vyššími příjmy. Naopak v případě věku se naše výsledky výrazně liší od (Schneider & Šatava 2012) – druhý pilíř je ze své podstaty výhodný především pro mladší ročníky, kdežto využívání penzijního připojištěním je dle výsledků pravděpodobnější u starších lidí.

Horší zdravotní stav zvyšuje pravděpodobnost přispívání, ale naopak snižuje přispívané množství. To by mohlo být vysvětleno například tak, že lidé v horším zdravotním stavu si uvědomují potřebu spořit na stáří silněji, ale i kvůli svému zdravotnímu stavu nejsou schopni nebo ochotni spořit příliš velké částky. Výsledky zachycené v sudých sloupcích ukazují robustnost výsledků v lichých sloupcích vzhledem k zahrnutí ukazatele samostatně činných osob, který má pozitivní a na 99% hladině statisticky signifikantní koeficienty a značí tak – částečně překvapivě, vzhledem k výsledkům v tabulce 3 – vyšší pravděpodobnost účasti a vyšší příspěvky do penzijního připojištěním u samostatně činných osob.

Výše státního příspěvku

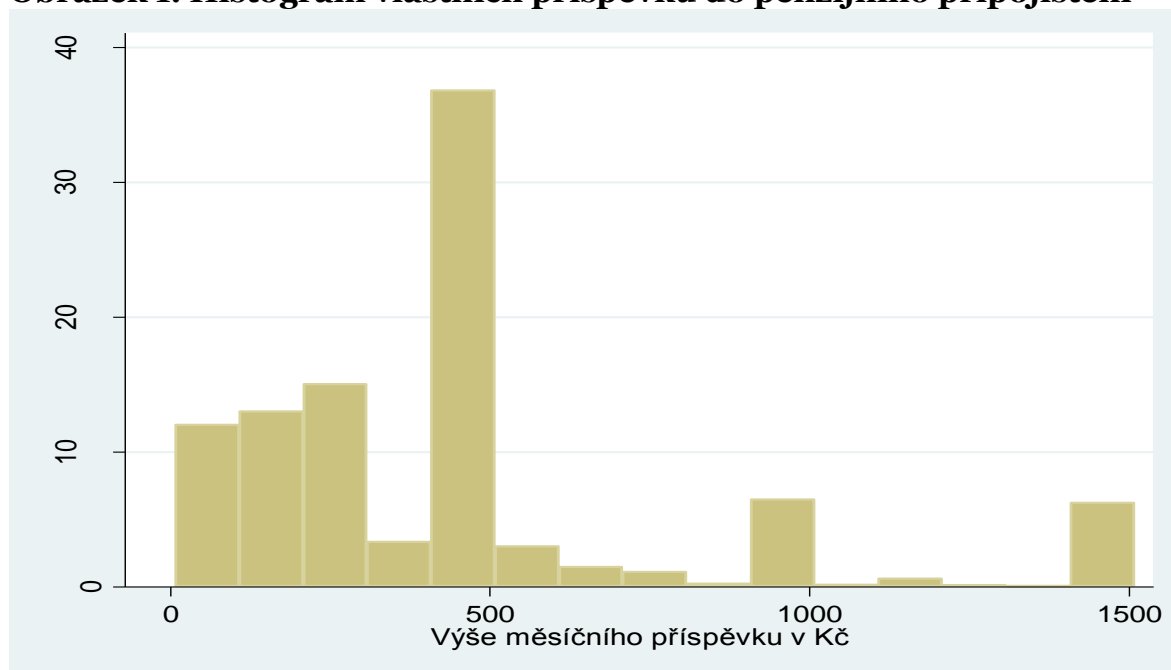
Pomocí dat Českého statistického úřadu v následující části zkoumám vliv státního příspěvku na vlastní příspěvek do penzijního připojištěním. Výše státního příspěvku na penzijní připojištěním je vázaná na výši vlastního příspěvku a tento vztah doznal od roku 2013 změn. Jak ukazuje tabulka 5 pro měsíční data, dříve nebylo možné získat vyšší státní příspěvek než 150 Kč a k tomu stačilo přispívat ze svého minimálně 500 Kč. Od roku 2013 má občan nárok na minimální státní příspěvek 90 Kč až od výše vlastního příspěvku 300 Kč a na maximální státní příspěvek ve výši 230 Kč dosáhne až od vlastního příspěvku 1000 Kč.

Tabulka 5. Výše státních příspěvků měsíčně a v Kč

Vlastní příspěvek	Státní příspěvek do roku 2012	Státní příspěvek v roce 2013
100	50	0
200	90	0
300	120	90
400	140	110
500	150	130
600	150	150
700	150	170
800	150	190
900	150	210
1 000 a vyšší	150	230

Poznámka: Částky v korunách, nová výše státních příspěvků se bude týkat i dosavadních smluv.

Velikost vlastních příspěvků zachycuje následující obrázek 1 a je zřejmé, že velikost státního příspěvku ovlivňuje chování lidí. Velká část spořicích občanů (v našem vzorku 36.3 %) se z tohoto pohledu chová optimálně a rozhodla se spořit minimální částku (500 Kč) potřebnou k tomu, aby si zajistili maximální státní příspěvek (150 Kč). Řada lidí zvolila přispívat násobky této kulaté částky. Lidé spořící 1000 Kč nebo více s největší pravděpodobností nezmění svoje chování – získají nově vyšší státní příspěvek, ale ne motivaci spořit více.

Obrázek 1. Histogram vlastních příspěvků do penzijního připojištění

Zdroj: výpočet autora, zdroj dat: SILC 2011 ČSÚ (data za rok 2010)

Poznámka: Histogram pro osoby, které jsou zapojené do penzijního připojištění, a tedy mají nenulový příspěvek a zároveň jejich měsíční příspěvek nepřesahuje 1500 Kč (tedy kvůli smysluplnosti zobrazení z histogramu vynechávám zhruba tři promile vzorku s vyššími příspěvky než je 1500 Kč měsíčně).

To, že velká část spoří právě 500 Kč, je konzistentní s optimistickým pohledem, že lidé mají chuť a potenciál spořit si na důchod více než je tomu nyní – ať už v rámci penzijního připojištění, nového druhého pilíře nebo jiných dlouhodobých spořicíh produktů. Volba této hraniční částky ukazuje, že, například, kdyby stát zvýšil podporu nebo minimální hranici pro tuto maximální podporu, zvýšili by tito občané svůj vlastní příspěvek.

To se nyní se změnou výše a podmínek státních příspěvků od začátku roku 2013, zaznamenaných v tabulce 5, částečně děje. Očekávám, že část lidí spořicíh pod úrovní 300 Kč měsíčně bude motivována změnou státního příspěvku na zvýšení tohoto svého spoření. Dále očekávám, že řada lidí spořicíh nyní 500 Kč měsíčně bude vzhledem k poklesu státního příspěvku z dřívějšíh 150 na 130 Kč motivovaná ke zvýšení vlastního a tedy i státního příspěvku. A zároveň očekávám, že možnost získat nejvyšší možnou státní podporu až od vlastní úložky 1000 Kč měsíčně povede mnohé ke spoření právě této částky a zvýšení vlastních příspěvků.¹⁰

Toto možné zvyšování velikostí vlastních příspěvků na penzijní připojištění pro stávající pojištěné a tedy i tyto nedávné změny lze hodnotit spíše pozitivně, i když rigorózní zhodnocení dopadů bude možné provést až zpětně, až budou k dispozici data. Nezodpovězenou otázkou zůstává, jaký to bude mít vliv na případné nové klienty penzijního připojištění a jestli je neodradí nemožnost spořit se státní podporou menší částku měsíčně, než je 300 Kč. Další nezodpovězenou otázkou, a zároveň i doporučením pro vládu pít se po jejím zodpovězení, je, zda není možné ještě zlepšit motivaci ke spoření na důchod skrz další změny podmínek a výše státního příspěvku – například dalším zvýšením minimálních nutných příspěvků k dosažení jednak minimální (dnes 300 Kč), ale i té maximální státní podpory (dnes 1000 Kč). V souhrnu očekávám, že tyto změny zvýší výdaje státního rozpočtu na státní podporu penzijního připojištění, ale tento odhad nemám podložený analýzou a konkrétní dopady změn na státní rozpočet, podobně jako na chování lidí, ukáže až čas.

Závěr

Na detailních datech Českého statistického úřadu ukazují vyšší pravděpodobnost přispívání a vyšší příspěvky penzijního připojištění u mužů, zaměstnanců s vyšším příjmem, starších lidí a osob pracujících více hodin týdně. Jednou z otázek zůstává, zda vyšší využívání penzijního připojištění skupinami obyvatel s vyššími příjmy bylo zamýšleným nastavením důchodového systému. Další otázkou je, jak by se měli – vedle spoření v prvním pilíři - na důchod zabezpečit lidé, kteří penzijní připojištění (a případně dalších podobných, státem podporovaných spořicíh produktů, jako například stavebního spoření) nevyužívají. Má stát nabídnout těmto skupinám obyvatel – například těm s nižšími příjmy – alternativní pobídku ke spoření na důchod?

¹⁰ Tato očekávání se dle novinových zpráv již ze značné části opravdu naplňují. Například k navyšování stávajících příspěvků viz server ihned.cz z 14.1.2013 (<http://penize.ihned.cz/penze-navyseni-prispevku/c1-59117750-statni-motivace-funguje-stovky-tisic-lidi-si-zvysily-vklad-na-penzijni-pripojisti>) nebo deník MF DNES z 18.1.2013 (<http://www.mpsv.cz/cs/14396>).

Mnoho lidí přispívá do penzijního připojištění částkou 500 Kč měsíčně, aby tak dle podmínek platných do roku 2012 dosáhli na maximální možný státní příspěvek ve výši 150 Kč. Ochota přispívat právě touto hraniční částkou naznačuje možnosti mnoha občanů spořit ještě více – ať už v rámci penzijního připojištění, druhého pilíře nebo jiných dlouhodobých spořicíh produktů. Právě k vyššímu spoření vybízí změny důchodového systému platné od roku 2013: zavedení druhého pilíře i změny podmínek pro státní příspěvky penzijního připojištění. Změny těchto podmínek nejspíše skrývají další potenciál pro ještě efektivnější podporu spoření na důchod. Otázkou pro stát tedy je, jestli k další změně podmínek přistoupí, a otázkou pro další výzkum je, jak by tyto podmínky měly optimálně vypadat.

Literatura

- Holub, M., 2009. Non-contributory periods - a significant element of the czech pension reform. *Politická ekonomie*, 2009(4), pp.471–494.
- Huberman, G., Iyengar, S.S. & Jiang, W., 2007. Defined contribution pension plans: determinants of participation and contributions rates. *Journal of Financial Services Research*, 31(1), pp.1–32.
- Munnell, A.H., Sundén, A. & Taylor, C., 2001. What determines 401 (k) participation and contributions. *Soc. Sec. Bull.*, 64, p.64.
- Schneider, O., 2011. Penzijní dluh – Břímě mladých. Available at: http://idea.cerge-ei.cz/documents/Studie_2011_02_Penze.pdf.
- Schneider, O. & Šatava, J., 2012. Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře? Available at: http://idea.cerge-ei.cz/documents/studie_2012_04.pdf.
- Sivák, R., Ochotnický, P. & Čambalová, A., 2011. Fiscal Sustainability of Pension Systems. *Politická ekonomie*, 2011(6), pp.723–742.
- World Bank, 1994. *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*, World Bank Publications.

© Petr Janský.

Vydal a vytiskl Národohospodářský ústav AVČR, v.v.i., Politických vězňů 7, 11121 Praha 1.

Poděkování: Autor děkuje Liboru Duškovi, Filipu Pertoldovi, Ondřeji Schneiderovi a Janu Strakovi za komentáře ke studii.

Elektronická verze této publikace je k dispozici na http://idea.cerge-ei.cz/documents/kratka_studie_2013_2.pdf

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů a nikoli oficiální stanoviska Národohospodářského ústavu AVČR, v.v.i., či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK v Praze (CERGE).

Předchozí publikace

22.4.2013: Martin Gregor: Může záporný hlas ve volebním systému se dvěma mandáty zvýšit kvalitu kandidátů? Studie

15.3. 2013: Pavel Hait, Petr Janský: Kdo je nejvíce zasažen růstem cen? Rozdíly v inflaci pro různé domácnosti, Studie

13.12. 2012: Vilém Semerák: Zachrání Čína české exporty? Studie

27.11. 2012: Petr Janský: Odhady dopadů změn sazeb DPH na domácnosti: porovnání dvou možných scénářů od roku 2013. Krátká studie

19.10. 2012: Vilém Semerák: Makropredikce III/2012

6.10. 2012: Pavla Nikolová, Ján Palguta, Filip Pertold, Mário Vozár: Veřejné zakázky v ČR: Co říkají data o chování zadavatelů? Studie

5.10. 2012: Ondřej Schneider: Jaký důchod nás čeká? Alternativy vývoj státního průběžného důchodového systému. Krátká studie

4.10. 2012: Ondřej Schneider, Jiří Šatava: Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře? Studie

20.9. 2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová: The Commitment to Development Index for the Czech Republic. Výzkumný článek

20.9. 2012: Petr Janský, Zuzana Řehořová: Česká pomoc rozvojovým zemím: nejen finanční rozvojová spolupráce. Krátká studie

4.9. 2012: Vilém Semerák, Jan Švejnar: Možnosti pro aktivní hospodářskou politiku na krajské úrovni. Studie pro potřeby Ekonomické rady Asociace krajů

4.9. 2012: Vilém Semerák: Dopady makroekonomického vývoje ČR na krajské úrovni: možnosti pro aktivní hospodářskou politiku. Studie pro potřeby Ekonomické rady Asociace krajů

3. 9. 2012. Daniel Mních, Jan Straka: Být či nebýt učitelem: platy českých učitelů pohledem nákladů ušlých příležitostí a širší souvislosti. Krátká studie

9.8. 2012: Štěpán Jurajda, Daniel Mních: Kde se v ČR dělá nejlepší výzkum. Studie

7.8. 2012: Vilém Semerák: Makropredikce II/2012

1.8. 2012: Libor Dušek: Příčiny přeplněných věznic. Krátká studie

7.6. 2012: Daniel Mních, Peter Ondko, Jan Straka: Dopad vzdělanosti na dlouhodobý růst

Deloitte.

ERNST & YOUNG
Quality In Everything We Do

KPMG

PRICEWATERHOUSECOOPERS

 CYRRUS

 oskarplast

Antonín Fryč
generální ředitel
WAREX, s. r. o.

Petr Šrámek
advokát

O IDEA

Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA) je nezávislý think-tank zaměřující se na analýzu, vyhodnocování a vlastní návrhy veřejných politik. Doporučení IDEA vychází z analýz založených na faktech, datech, jejich nestranné interpretaci a moderní ekonomické teorii.

IDEA je součástí akademického pracoviště CERGE-EI a vznikla z iniciativy a pod vedením prof. Jana Švejnara.

Principy fungování IDEA

1. Vytváření shody na základě intelektuální otevřenosti – přijímání volné soutěže myšlenek, otevřenost podnětům z různých částí světa, přehodnocování existujících stanovisek vzhledem k novým výzvám.
2. Využívání nejvhodnějších teoretických a praktických poznatků – snaha o rozvinutí postupů na základě nejlepších teoretických i praktických poznatků (z České republiky i ze zahraničí).
3. Zaměření aktivit na vytvoření efektivní politiky a strategie České republiky – doplňovat akademické instituce vytvářením podkladů efektivním a operativním způsobem.

<http://idea.cerge-ei.cz>